

לעילוי
נשמת

הר"ר
יוסף וולף ז"ל
ברוך מנדל הי"ד
ת.נ.צ.ב.ה.

מאורות

הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

זכרון עולם

האשה
החשובה רודפת
צדקה וחסד
מרת
ורדה שניצר
ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
ת.נ.צ.ב.ה.

י"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

מסכת מגילה י"א-י"ז

בס"ד, ל' שבט תשס"ז

גליון מס' 404

השבוע בגליון

- מהו "בניין ירושלים" לו אנו מצפים?
- "צמח דוד" ו"בונה ירושלים" בברכה אחת
- "ולירושלים עירך", מדוע עם "ואו"?
- מתי נכתבה מגילת אסתר?
- הכללת המגילה בכתבי הקודש

- חתיכת בשר בשם "המן"
- לתלות בשר בארובה, זכר לתליית המן

- קריאת הלל בפורים
- מה יעשה מי שאין באפשרותו לקרוא מגילת אסתר
- תקנת הנביאים לומר הלל
- באיזה תאריך נתלה המן הרשע?
- ראוי ללמוד סדר הקרבת קרבן העומר

דבר העורך

המהפכה הפנימית

יש סיפורים הזקוקים להקדמות. שני המעשים הבאים מדברים בעד עצמם. השבוע נתמקד בשניים מגדולי ישראל שבדור האחרון, עת כבר תשש כוחם, נשמתם אחזה בגופם ברפרוף, ועד כלות, גם אחר שהגוף לא אצר די כח כדי לכלכל את רוחם הגדולה, הבחינו מקורביהם בתופעות מדהימות שלהן הסבר אחד בלבד.

האחד נודע ברבים בזכות עיסוקו התמידי בתורת המוסר. תלמיד חכם מופלג היה, שינק את תורתו מגדולי הדורות הקודמים, ומהם שאב את כוחותיו להתבונן בכל מעשה, לעיין בכל דבר, לא להניח אפילו לפעולה אחת להעשות מבלי משים, עד שהפך לאדון על גופו, יצריז ורגשותיו.

לימים הפך אב רוחני להמוני תלמידים, אילפם, חינכם, הורם והכונינם, ועד היום תלמידיו משכבר הימים מזכירים את שמו ברטט ובסילודין.

תשעים שנות עבודת ה' באמת ובתמים חלפו עליו. **בערוב** ימיו נתון היה בתשישות וחולשה עזה, עד שעיתים התכנס בתוך עצמו וסובביו לא הצליחו לשכנעו כי עתה עת לעשות פעולה פלונית או אלמונית. לא פעם אירע, כי בהגיע מועד נטילת סמי מרפא שנוקק להם - מיאן וסירב בכל תוקף, בני הבית ניסו למצוא מסילות ללב הגדול של האיש הגדול שכוחותיו אזלו, ועצה אין.

הרופאים הסבירו, כי המחלה בה לקה כוללת פגיעה ביצרון, ביכולת החשיבה, ביכולת השיפוט,

דף יד/ב קרייתא זו הלילא קריאת הלל בפורים

בגמרא הנלמדת בדף היומי טמונה הזדמנות פז להיווכח עין בעין, כיצד משא ומתן בגמרא וטעמים שהובאו בה, משמשים את גדולי הפוסקים כדי להכריע הלכה למעשה.

לעומת ימי החנוכה בהם תקנו חכמים לקרוא הלל על נס הצלת עם ישראל מידי היוונים, בפורים אין קוראים הלל על נס ההצלה מגזירת המן. גמרתנו מביאה שלשה טעמים לדבר.

טעם אחד, אומרת הגמרא, שמיום שנכנסו ישראל לארץ ישראל, שוב אין אומרים הלל על נס שנעשה בחוץ לארץ. רב נחמן אומר, כי "קרייתא זו הלילא", היינו: קריאת המגילה היא דברי הלל ושבח לקב"ה על שהצילנו ממלעות הרשעים, ואין צורך לקרוא הלל. רבא אומר, כי נס הצלתם לא היה מושלם, שכן, אמנם ניצלו ממוות, אך לא נפדו משיעבודו של אחשוורוש ונתרו תחת שלטונו.

בין הפוסקים שציינו את טעם ההלכה שאין לומר הלל בפורים, לא הוזכר הטעם הראשון, אלא יש שהזכירו את שני הטעמים האחרונים, אחרים ציינו את הראשון בלבד, ורוב הפוסקים התייחסו לטעם השלישי בלבד [האחרונים עומדים על כך ודנים מתוך משמעות הגמרא, איזה טעם הוא עיקר ההלכה, האם טעמו של רב נחמן שהיה רבו של רבא, או טעמו של רבא שאמר את דבריו אחרון - עיין "ברכי יוסף" ושו"ת "שיבת ציון" סימן כ"ב].

מה הבדל יש בין טעמו של רב נחמן לטעמו של רבא?

מה יעשה מי שאין באפשרותו לקרוא מגילת אסתר: ובכן, המאירי הסיק, כי ביניהם נטושה מחלוקת על אודות דינו של אדם שאין בידו אפשרות לקרוא את מגילת אסתר בפורים. לפי טעמו של רבא - לא יקרא את ההלל, שהרי בפורים לא היה נס מושלם שראוי לאמירת הלל. ברם, לדעת רב נחמן הן ראוי נס פורים להלל, אך חכמים תקנו לקרוא את המגילה במקומו, נמצא, שאין באפשרותו לקרוא את המגילה צריך לומר הלל [וכתב המאירי, כי הטעם העיקרי להלכה הוא כדברי רב נחמן, וכפי שהביא גם הרמב"ם טעם זה].

ברם, ה"ברכי יוסף" (סימן תרצ"ג ס"ק ד') כותב, כי מדברי יתר הראשונים והפוסקים עולה הלכה למעשה שלא כשיטת המאירי, ומי שאין לו מגילה אינו חייב לקרוא הלל ביום הפורים, מפני שלהלכה נוקטים כטעמו של רבא ולא כטעמו של רב נחמן.

על דברים אלה מוסיף ה"ברכי יוסף" (ב"שירי ברכה" שם) טעם נוסף; אף אם הלכה כרב נחמן, גם מי שאין לו מגילה אינו חייב לקרוא הלל בפורים, שכן, טעמו של רב נחמן נועד להסביר מדוע לא תקנו חז"ל לקרוא הלל בפורים, כי קריאת המגילה היא גם הלל, אך מאחר שבפועל

עילוי נשמת

הר"ר **בנימין בן דוד** ז"ל
ב"ר יעקב ובת שבע ז"ל
נלב"ע ב' אדר תש"ג
ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

עילוי נשמת

הר"ר **שמואל יצחק הלוי גרוס** ז"ל
ב"ר שלום ז"ל
נלב"ע ה' אדר תשס"ג
ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו ר' שלום יקותיאל יהודה גרוס שיח'

עילוי נשמת

גב' **דבורה זלינוב** ע"ה
ב"ר מרדכי ראובן הלוי פסל ז"ל
נלב"ע ר"ח אדר ב' תשס"ה
ת.נ.צ.ב.ה.

הונצחה ע"י ידידנו הר"ר חיים זלינוב ומשפ' שיחיו, הר"ר שמחה רשף ומשפחתו שיחיו, הר"ר אריאל זלינוב ומשפחתו שיחיו - ת"א ומשפחת פרי-ניו יורק

לעילוי נשמת

א"מ הר"ר **אברהם נח ליפסקר** ז"ל ב"ר יצחק מאיר יהודה הלוי ז"ל נלב"ע ו' אדר תשנ"ח
א"מ מרת **שרה ליפסקר** ע"ה ב"ר חיים יוסף זלובסקי ז"ל נלב"ע כ"א שבט תשנ"ט
ת.נ.צ.ב.ה.

לא תקנו חכמים לקרוא הלל בפורים, הרי שגם מי שאין בידו מגילה - לא יקרא הלל, שהרי כלל ידוע הוא: "לא פלוג", היינו: לא חילקו חכמים את תקנתם לשיעורים אלא קבעוה בלא להתייחס למקרים בודדים שאינם יכולים לקיימה (וכן כתב ה"פרי מגדים").

אולם, הגאון רבי שמואל לנדא זצ"ל (שו"ת "שיבת ציון" שם), בנו של ה"נודע ביהודה" חולק בתוקף על הדברים וטוען, כי במקרה בו אנו עוסקים לא שייך הכלל "לא פלוג".

תקנת הנביאים לומר הלל: שהנה, במסכת פסחים (ק"ז א) מבואר, כי "נביאים... תקנו להם לישראל... ולכשנגאלים אומרים אותו את גאולתם". היינו: תקנו הנביאים כי כשיגאלו ישראל מצרה, עליהם לומר הלל.

לדעתו, כוונת הדברים היא, שהנביאים קבעו מראש לדורות, כי כל נס הצלה שיבוא לישראל, עליהם לומר הלל כדי להודות על נס הצלה. לאור דברים אלה נמצא, כי כבר מחמת תקנת הנביאים חובה לומר הלל ביום הפורים, אלא שאמרו חכמים כי תחליף להלל ניתן לקיים על ידי קריאת מגילה. כלומר, תהליך תקנת קביעת קריאת מגילה ביום הפורים בא אחר שכבר עמדה שרירה זה מכבר תקנת קריאת הלל, ואמרו חכמים כי ניתן לקיים תקנה זו על ידי קריאת המגילה. במקרה זה לא שייך לומר "לא פלוג", שלא חילקו חכמים בתקנתם, שכן, מעולם לא היתה תקנת חכמים על דרך השלילה - אין לקרוא הלל בפורים, אלא על דרך החיוב - את תקנת קריאת הלל ניתן לממש באמצעות קריאת מגילה. מובן מאליו, כי מי שאינו יכול לקרוא מגילה, צריך לקרוא את ההלל.

הלכה למעשה: ראוי לציין, כי הלכה למעשה נחלקו הפוסקים כיצד לנהוג. ה"שערי תשובה" (שם, ס"ב ב) כותב, כי אדם שאינו יכול לקיים מצוות קריאת מגילה, ראוי שיקרא הלל בלי ברכה כדי לחוש לדעת המאירי, כי אין הפסד בדבר. ואילו רבי שמואל לנדא (שו"ת "שיבת ציון" שם) חולק וסובר כי לא יקרא כלל, מפני שעיקר הלכה נפסקה כר"ב, והן נאמר במסכת שבת (ק"ח ב), כי "הקורא הלל בכל יום - הרי זה מחרף ומגדף" [כי קריאת ההלל שלא בזמנו מתפרשת כזלזול - רש"י שם].

דף טו/א יום ראשון של פסח

יום תליית המן וסעודת אסתר

בתקופת גזירת המן הרשע, ביקשה אסתר ממרדכי שיורה ליהודים לצום שלשה ימים. בסיומם הורה אחשוורוש על תליית המן הרשע, ויתלו את המן על העץ אשר הכין לו.

באיזה תאריך נתלה המן הרשע?

מדברי רש"י בסוגיינתו עולה, כי שלשת ימי הצום היו ב"ד - ט"ו וט"ז בניסן. סעודתה הראשונה של אסתר עם אחשוורוש התקיימה ביום השני של הצום, ובט"ז בניסן התקיימה הסעודה השנייה עם אחשוורוש והמן, במהלכה זעם המלך על המן ובלילה, אור ל"ז בניסן נתלה המן על העץ, הוי אומר, ביום השני של חג הפסח. יש מדרשים בהם נאמר כי המן נתלה ב"ח בניסן (תרגום שני) ויש דעות שנתלה בכ"ג בניסן (ראה "פרשת דוד", חג המצות, עמ' כפג-ד). למעשה נוקט הש"ה (הובא ב"מגן אברהם" סימן ת"צ), כי המן נתלה ביום ט"ז ניסן.

"וישבת המן מןחַרְת":... השל"ה (מסכת מגילה) מביא, כי ראה "מדקדקים" שנהגו לערוך סעודה ביום ט"ז בניסן, כזכר לסעודת אסתר שהובילה לתלייתו של המן. הוא אף מביא רמז נאה לכך: יום לפני כן, ביום הראשון של חג הפסח, קוראים בהפטרה (יהושע ה/ב) **"וַיִּשְׁבֹּת הַמֶּן מִן־חַרְת"**... הפסוק מתייחס לכך שאחר כניסת בני ישראל לארץ ישראל פסקה ירידת המן מן השמים, אך רמז יש בדבר לכך ששבתו חייו של המן הרשע למחרת, בט"ז בניסן.

דברי השל"ה הובאו להלכה בדברי הפוסקים (סימן ת"צ), החל מה"מגן אברהם", וכלה ב"משנה ברורה" (שם, ס"ב ק) - "טוב לעשות ביום ב' בסעודה, איזה דבר לזכר סעודת אסתר, שביום זה נתלה המן".

ראוי ללמוד סדר הקרבת קרבן העומר: בסידור יעב"ץ ("משעול ימי העומר") נאמר, כי ביום זה ראוי ללמוד את סדר הקרבת קרבן העומר, הן מפני שביום זה היתה הקרבתו בבית המקדש והן מפני שהוא קשור למפלת המן, שהרי בגמרתנו מבואר, כי כשבא המן להרכיב את מרדכי על הסוס, עסק מרדכי בלימוד הלכות קמיצת מנחת העומר, והמן עצמו הודה כי "בא הקומץ שלכם ודחה את עשרת אלפים ככר הכסף שנתתי לאחשוורוש כדי להרגכם".

על אודות זמן קיום סעודת "זכר לסעודת אסתר", יש אומרים כי ראוי לאחרה עד הערב ("יפה ללב", ח"ב ת"צ). אחרים כתבו, כי מאחר שיש להניח שסעודת אסתר היתה בשחרית, כדרך המלכים, יש לאכול את הסעודה בבוקר ("מנהג ישראל תורה" סי' ת"צ) [רבני בית מדרשנו מעירים, כי קשה להניח שהסעודה היתה בבוקר, אחר שהמן עוד נזקק באותו יום לגשת לבית המדרש להביא את מרדכי, לספר את שערותיו ולרצונו, להלבישו בגדי מלכות ולהרכיבו על הסוס ולקרוא לפניו ככה ייעשה לאיש, ועוד לשוב לביתו ולספר לזרש אשתו ולכל אוהביו את כל אשר קרהן].

חתיכת בשר בשם "המן": אכן, בעל ה"חווות יאיר" ("מקור חיים" שם) כותב, כי נהגו לאכול "בבוקר" יום שני של פסח "בשר יבש, חתיכה ראוייה להתכבד, ונקרא בלשון אשכנז 'המן', זכר לתליית המן בט"ז בניסן".

לתלות בשר בארובה, זכר לתליית המן: ה"חתם סופר" אכל גם הוא בשר "לשון מיובש", כפי שהעידו רושמי מנהגיו ("תומר דבורה" פ"י). מעניין לציין, כי עד לתקופה האחרונה נשמר בגרמניה מנהג, לאכול בשר מעושן שנתלה בארובה זמן רב עד שהתייבש. תלייתו זמן רב באה לסמל את תלייתו של המן על העץ...

בחצרות האדמו"רים נהגו בסעודה הנערכת ביום זה לשיר משירי פורים, ולדבר דברי תורה מענייני מגילת אסתר.

שינויים בתפיסה ובהתנהגות, הידרדרות של היכולת השכלית והרגשית, אבדן זיכרון ועוד ועוד, לא עלינו.

עד שיום אחד נמצא הפתרון. פשוט אבל מדהים. **אחד** ממקורביו ביקש מבני המשפחה כי ינתן לו ללחוש דבר מה באוזניו. הם ביטלו את בקשתו במחי יד, הן כה הרבה שוחחו עמו, דיברו, ניסו להשפיע, אך נדמה היה כאילו הם מדברים אל אוזן שאיננה שומעת. המקורב לחץ וביקש עד שבקשתו נענתה, לא לפני שהבטיח כי ילחש לאוזנו משפטים בודדים ותו לא.

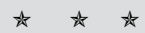
ניגש המקורב אל החולה ולחש באוזנו, כי האח המטפל בו והאחראי על שמירת בריאותו, אינו מוכן ללכת לביתו עד שהרב יסכים ליטול את התרופות הדרושות לו. השעה כבר מאוחרת, האח חפץ ללכת לביתו כדי לפגוש את בני ביתו ולעלות על יצועו לאחר יום עבודה מפרך, אך הוא מסרב ללכת עד שהרב יטול את התרופות. **מה** שלא עשו ימים ארוכים של שטכונעים והסברים, עשו משפטים בודדים אלה. בו ברגע לבשו פניו של הצדיק הישיש ארשת הבנה רחומה, הוא הזדקף בכסאו כאדם בריא וצלול היודע את אשר לפניו והביע את הסכמתו ליטול את התרופות.

אין צורך להתבונן עמוקות כדי להבין את אשר לפנינו.

יש, חולה, שמחלתו לא אפשרה לו לשקול את הדברים באופן הראוי, אך מתוך הערפול הזדקפה קומת אדירים של אדם שכל חייו הרכין את ראשו לרצון בוראו ושקד על כיבוד הזולת וזהירות מפגיעה בו, וגם במצבו הבלתי נשלט - הוא שלט!

הרחק משם, בעיר אחרת, שנים אחר כך, נפל אחד מצדיקי הדור לחוליו האחרון, שממנו לא קם.

מחלתו ותשישותו ריתקוהו למיטתו ושעות רבות היה נם ולא נם באפיסות כח. הרופאים המליצו לבני המשפחה, כי מידי פעם עליהם לעוררו, כדי שיחלץ את עצמותיו ויזרים את הדם בגופו. ניסו ולא הצליחו. לא הצליחו. **עד**... שאחד מבני המשפחה לחש באוזנו: "סבא! סוף זמן קריאת שמע!". כהרף עין הוא זינק ממיטתו כארי, נעמד כנתין לפני מלכו וקרא קריאת שמע ככוונה עמוקה.

אין אלה 'סיפורים', לא 'מופתיים' והם גם לא נדירים. תופעה זו רווחת בקרב יהודים עמלי תורה, שהקדישו מחייהם ללימוד התורה. בתקופות קשות אלו, פנימיותם זוהרת באור יקרות ומאירה את העולם כולו.

זהו אחד הביטויים נאדרי ההוד המבליטים ומחדדים את ההבדל בין תורתנו הקדושה ליתר החכמות.

יהודי הלומד תורה, אינו רק יודע את אמריה, שולט בשביליה ואוגר בזכרוננו את דבריה. התורה הופכת לחלק ממנו והוא הופך חלק ממנה. זו היא מתנת הקב"ה לעמו ישראל, באמצעותה ועל ידה נפש היהודי מתעלה והוא הופך לאדם אחר. לא אותו אדם עם ידע נוסף, אלא אדם אחר.

על כך יכולים להעיד לומדי הדף היומי ובני משפחותיהם, שרבים מהם מעידים כי הלך רוחם השתנה פלאים, השקפתם על העולם התהפכה על פניה וקיבלה את המימד האמיתי, וכן, גם הם עצמם התעדנו, קיבלו כוחות לשלוט על עצמם ולכוון את דרכם לפי רצון הבורא יתברך.

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעבודה מרתקת שניתן ללמוד ממנה מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה.
כתובתנו: ת.ד. 471 בני ברק פקס: 03-570-67-93
mendelson@meorot.co.il
בברכת התורה העורך

דף יז/ב וכיון שנבנית ירושלים בא דוד
ברכת "בונה ירושלים"

גמרתנו מבארת בארוכה את טעם סידור ברכות תפילת העמידה, ביניהן ברכת "בונה ירושלים" שנסדרה כברכה הארבע עשרה, לפי שאחר ברכת "על הצדיקים" ראוי לברך ברכת "בונה ירושלים", כי עיקר הינשאות קרן הצדיקים היא בירושלים עיר הקודש (טור, סימן ק"ח). אחריה נסדרה ברכת "את צמח דוד עבדך", בה מבקשים שהקב"ה ישיב את מלכות בית דוד, לאור הפסוק (הושע ג/ה) "אחר יִשְׁבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׁוּ אֶת ה' אֱלֹהֵיהֶם וְאֶת דָּוִד מֶלֶכָם". הרי שלאחר שובם לבית המקדש, יבקשו ישראל את דוד המלך, ולפיכך נסדרה ברכת "קרן דוד" אחר "בניין ירושלים".

מעניין לגלות, כי לא הכל סוברים כי "בונה ירושלים" ו"צמח דוד" שתי ברכות הן, אך תחילה נתמקד בנוסח ברכת "בונה ירושלים".

בתוך ברכת "בונה ירושלים" אנו מזכירים "וכסא דוד עבדך מהרה לתוכה תכין. ברוך... בונה ירושלים". הדבר אומר דרשני. הן מיד לאחר ברכת ירושלים סדורה ברכת "צמח דוד" בה אנו מבקשים שתתכונן מלכות דוד במהרה בימינו. מה טעם, איפוא, ראו אנשי כנסת הגדולה, מסדרי תפילת העמידה, להזכיר בברכת ירושלים את מלכות בית דוד?

מהו "בניין ירושלים" לו אנו מצפים? הגרי"ז מבריסק זצ"ל מבאר, תוך שהוא מוכיח את דבריו מגמרות ומלשון הרמב"ם, כי תקוותנו לבנינה של ירושלים עיר הקודש, אינו שתבנה באופן פיזי, על בניינה, חומותיה ומגדליה, אלא בניין ירושלים אינו שלם עד שתכונן בתוכה מלכות בית דוד... לפיכך בתפילה על בניין ירושלים אנו מתפללים גם על מלכות בית דוד (ראה בספרו על התורה עמוד נ"ד).

ומכאן לנידון, האם ברכת "בונה ירושלים" ברכה בפני עצמה היא.

"צמח דוד" ו"בונה ירושלים" בברכה אחת: בנוסח התפילה השגור בפי כל עמך בית ישראל, ברכת "בונה ירושלים" ו"צמח דוד", שתי ברכות נפרדות הנה. אולם, התוספות רי"ד (תענית ג/א) כותב, כי לדעת התלמוד הירושלמי, ברכת "צמח דוד" כלולה בברכת "בונה ירושלים". דעה זו מוצאת את ביטוייה בפיוטים שנתקנו לאמירה בעת חזרת הש"ץ בפורים, הושענא רבה, י"ז בתמוז ועשרה בטבת, בהם תוקן פיוט כנגד כל ברכה, אך לברכת בונה ירושלים וצמח דוד, חובר פיוט אחד בלבד.

כך היה, לערך, הנוסח שכלל את שתי הברכות כאחת: "אֶת צֶמַח דָּוִד עֲבָדְךָ מֵהֶרֶב תַּצְמִיחַ, וְקִרְנוֹ תְרוֹם בְּיִשׁוּעֶיךָ, וְלִירוּשָׁלַיִם עִירְךָ בְּרַחֲמִים תִּשׁוּב, וְתִשְׁלַח בְּתוֹכָהּ בְּאִשׁוֹר דְּרָבְרָה, וּבְגִיָּה אוֹתָהּ בְּקִרְוֹב בְּיָמֵינוּ בְּגִין עוֹלָם, וְכִסֵּא דָּוִד עֲבָדְךָ מֵהֶרֶב לְתוֹכָהּ תִּכְיֶן. בְּרוּךְ אַתָּה ה', אֱלֹהֵי דָּוִד וּבֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם". אולם, מציין התוספות רי"ד, כי התלמוד הבבלי חולק וסובר, כי ברכת צמח דוד בפני עצמה וברכת בונה ירושלים בפני עצמה, וכך אנו נוהגים.

יש שכתבו, כי מתחילה גם בארץ ישראל נהגו לברך כל ברכה בפני עצמה, אך בימי הורדוס המלך, חדלו להזכיר ברכת "צמח דוד" מחמת יראת המלכות. באותה עת, היו שהשמיטו לחלוטין והיו שכללוה בברכת "בונה ירושלים" (ראה פירושים וחיידושים בירושלמי, ברכות פ"ד ה"ג).

"ולירושלים עירך", מדוע עם "ואו"? משהגענו עד הלום, הבה נתמקד באות הפותחת של ברכת "בונה ירושלים". ברכה זו נפתחת במילים "ולירושלים עירך ברחמים תשוב". שתי ברכות בלבד בתפילת העמידה פותחות ב"ואו החיבור"; ברכת "ולמלשינים" וברכת "ולירושלים עירך", אף על פי שכותר ברכות תפילת העמידה, ראוי היה, לכאורה, שייפתחו בנושא חדש. ובכן, לגבי ברכת "ולמלשינים", תחילה היה הנוסח "למינים ולמלשינים אל תהי תקווה". הצנזורה דרשה להשמיט את תיבת "למינים" המכוונת לנוצרים, וכך נותרה המילה "ולמלשינים" עם האות "ואו" בראשה (ראה סידור אוצר התפילות). אך מה טעם אנו אומרים "ולירושלים עירך"? (המפרשים כתבו על כך פירושים אחדים).

מעניין לציין, כי יש המנמקים את "ואו החיבור" של "ולירושלים עירך" בכך, שבתחילה היו ברכת "צמח דוד" ו"לירושלים עירך" מעורבות יחד כברכה אחת, ואחר כך פוצלו לשתיים, וכך נותרה האות "ואו" צמודה למילה "לירושלים עירך" (סידורו של הגה"ק מטשענוב, בפירוש עמק ברכה, "מנהגי ישראל" ח"ד פרק ג, וראה "שיח תפילה" עמוד תקס"ד).

אולם, ההסבר הפשוט לכך נעוץ בדברי גמרתנו שהובאו בתחילת המאמר, כי ברכת "בונה ירושלים" היא המשך ישיר לקודמתה - ברכת "על הצדיקים", ולפיכך האות "ואו" מוקמה בכוונה תחילה ולא מתוך שינויי הגירסאות במהלך הדורות.

דף טז/ב ו' דויתא

מתי נכתבה מגילת אסתר?

מתי נכתבה מגילת אסתר?

בשאלה היסטורית זו עוסק הגרי"ז מבריסק זצ"ל, מפני שלנידון זה השלכות מעשיות לדיני מגילת אסתר.

אנשי כנסת הגדולה כתבו את מגילת אסתר: במסכת בבא בתרא (א/טו) נאמר מפורשות, כי מגילת אסתר נכתבה על ידי אנשי כנסת הגדולה, הלא הם מאה ועשרים מגדולי חכמי ישראל, ביניהם הנביאים חגי, זכריה ומלאכי, וכן מרדכי הצדיק ועוד, שפעלו יחד לתיקון חיי הרוח של האומה במשך עשרות שנים, בתקופת הדמדומים, שבין שלהי שבעים שנות גלות ישראל אחר חורבן הבית הראשון, לבית תקומת בית שני בראשות עזרא הסופר. רש"י (שם) מפרש, כי המגילה נכתבה אחרי שחזרו בני ישראל לארץ ישראל מגלותם.

מענה לשון

דף יב/ב איש יהודי היה בשטון הבירה וגר איש ימיני...
מיהו "יהודי"?

בראשית דרכו של הכינוי "יהודי", הוא התייחד לשמו של יהודה בן יעקב ולאח. כשם שהשם "יהודה" התייחס בהמשך גם ליהודים שיצאו מחציו, שָׁקַט הַיְהוּדָה, כך הכינוי "יהודי" התייחס לצאצא שבת יהודה (ראה רמב"ם ב' טו/ו). משמעות בסיסית זו של הכינוי המקראי "יהודי" היא ההנחה הראשונית של סוגייתנו הדנה ב"מְרַדְּכֵי הַיְהוּדִי"; "קרי ליה 'יהודי' - אלמא מיהודה קאתי, וקרי ליה 'ימיני' - אלמא מבנימין קאתי". ואכן לדעת ר' יהושע בן לוי, כינויו של מרדכי כ"יהודי" הוא על שם מוצאו המשפחתי, אך מצד אָמוֹ (אביו מבנימין ואמו מיהודה").

ואילו רבי יוחנן מפרש: "לעולם מבנימין קאתי, ואמאי קרי ליה יהודי? על שום שכפר בעבודה זרה. שכל הכופר בע"ז נקרא יהודי".

אכן, מעניין לגלות כי במגילת אסתר ישנם נ"ב ההיקריות של השם "יהודי" (ביחיד וברבים), וגם הפעל "מְרַדְּכֵי" (אסתר ח/ז) - אינם מוגבלים לשבת יהודה בלבד. המן לא רצה להשמיד רק את גולי יהודה, אלא את כל העם היהודי, עם ישראל.

לכן, כשמוצג מרדכי לראשונה "אִישׁ יְהוּדִי הָיָה בְּשׁוֹטֵן הַבִּיָּרָה", הוא מוצג כמי ששייך לעם ישראל המשמעות של היותו "אִישׁ יְהוּדִי" - היינו בן לעם ישראל - הולכת ומתבארת בהמשך, כשהכל "לְרַעִים וּמְשֻׁתְּתֵי הַלֶּמֶן" חוץ ממרדכי היהודי: "וַיִּגְדֹּד לְהַמֵּן לְרֵאוּת הַעַמּוּדוֹ דְּבָרֵי מְרַדְּכֵי כִּי הָיִיד לְלֶם אֲשֶׁר הוּא יְהוּדִי".

בעברית שלאחר המקרא ממשיך הכינוי "יהודי" להתרחב לכל מה שקשור לעם ישראל, לתורתו (=הדת) ולמנהגיו, כמו בלשון חז"ל בהמשך סוגייתנו "מאכל יהודי" (ג/א), וכן "דַּת יְהוּדִית" (כתובות פ"ז מ"ו).

כתוצאה מהתרחבות השם "יהודי" לבן עם ישראל, נוצר הכינוי "אִישׁ יְהוּדִי", שאינו מתייחס לצאצאי שבטי ישראל מלבד שבט יהודה, אלא למי שאינו מכלל ישראל כינוי זה לגויים הועדף על ידי המצנזרים במקום "נכרי" או "גוי".

הלערת ורעיונות נוספים, ולקבלת תוספות: ת.ד. 3446 ב"ב. דוא"ר u_frank@geronimedianet

מענה לשון

דף יב/ב בא גבריאל ועשה לה זנב
זנב

בספר "פנינים יקרים" הביא משמו של ה"אמרי אמת" מגור, כי במדרש נאמר שתחילה נגזר על בני האדם להברא עם זנב, כיתר בעלי החיים, אך מפני כבוד האדם נברא ללא זנב. אמר ה"אמרי אמת": ושתי שלא חששה לכבודן של בנות ישראל, הותקן לה זנב שנגזר מתחילה לכל אדם...

דף יג/ב והיה יודע שבבעים לשון
ידיעת השפות

בפגוש משה מונטיפיורי את בעל החידושי הר"ם, שאלו מדוע מתנגדים גדולי פולין כי ילמדו בנים שפות זרות, הלא כל נס פורים נתגלגל ממעשה בגתן ותרש, בו סיכל מרדכי את הריגת אחשוורוש עקב ידיעתו את הלשון הטורסית. - **אדרבה**, השיבו החידושי הר"ם, משם ראייה - אילו כל ישראל בקיאים היו בשפות, היו אלו נזהרים ולא מדברים בנוכחותו...

דף יג/ב באחד באדר משמיעין על השקלים
לימוד תורה

בזמן הזה, שחובות נתינת שקלים אינה יכולה להתבצע, מפני שאין בית המקדש, דבר גדול הוא ללמוד את מסכת שקלים.

דבר זה רמז בגמרא האומרת, שגלוי וידוע לפני הקב"ה שעתידי המן לשקול שקלים על ישראל, ולפיכך הקדים שקליהם לשקליו. הגמרא מסיימת: "והיינו דתנן באחד באדר משמיעין על השקלים". כוונת הגמרא, שהקדמה זו יכולה להתבצע גם על ידי "היינו דתנן" לימוד המשנה והגמרא... ("אלף כתב").

אסתר המלכה כתבה את מגילת אסתר: מאידך, במגילת אסתר נאמר (ט/ט): "ותכתוב אסתר המלכה... את כל תוקף", וחז"ל במסכתנו (יט/ב) מפרשים כי כוונת הפסוק שאסתר המלכה כתבה את מגילת אסתר. אף רש"י בפירושו למגילת אסתר (שם) כותב, כי מרדכי כתב את המגילה "כמות שהיא". מי כתב, איפוא, את המגילה?

ובכן, כותב הרב מבריסק, ברור הדבר שמרדכי הצדיק ואסתר המלכה כתבו את מגילת אסתר, ואילו המבואר במסכת בבא בתרא כי המגילה נכתבה על ידי אנשי כנסת הגדולה, מתייחס להכללתה בכתבי הקודש, כדלהלן.

הכללת המגילה בכתבי הקודש: עלינו להבחין בין כתיבת מגילת אסתר לשם קיום מצוות הפורים, לבין כתיבתה כחלק מכתבי הקודש. בימי מרדכי ואסתר, נכתבה המגילה, שהרי כבר תוקן לקרוא בה בימי הפורים. ברם, עדיין לא נכללה בכתבי הקודש, כחלק מספרי הנ"ך. זאת נעשה רק לאחר שבאו לארץ ישראל ולכך מכוונים דברי הגמרא במסכת בבא בתרא, כי מגילת אסתר נכתבה על ידי אנשי כנסת הגדולה.

הדברים מבוארים גם במסכתנו בה נאמר, כי שלחה אסתר לחכמים "כתבוננו לדורות", היינו: שלחה לאנשי כנסת הגדולה ("משנה ברורה" סימן תרפ"ח סעיף א') כי יתקנו שמגילת אסתר תכלול בכתבי הקדש והם אכן נענו לבקשתה. הכללה זו נעשתה אחר שכבר נקבע לקרוא במגילת אסתר בימי הפורים בכל שנה ושנה.

משהגענו עד הלום, מבהיר הגר"ז מבריסק, נתוודע לידיעה מעניינת ביותר: יש שני מערכות דינים של כתיבת מגילת אסתר; אינה דומה כתיבת מגילת אסתר כספר קודש, לבין כתיבת מגילת אסתר עבור קיום מצוות קריאת מגילה בפורים.

במה דברים אמורים? ובכן, למשל במסכתנו מבואר, כי את האות "ואו" של "ויזתא" יש להאריך, וכי את עשרת בני המן יש לכתוב בשתי שורות זה על גבי זה וכך אכן אנו נוהגים. והנה, למרבה הפליאה, הרמב"ם השמיט שתי הלכות אלו וכבר תמהו נושאי כליו על מה ולמה עשה כן (ראה "מגיד משנה" הלכות מגילה פרק ב' הלכה י"ב).

ברם, לאור הדברים האמורים ניתן להסביר, כי לדעת הרמב"ם הלכות אלו הן מדיני כתיבת כתבי הקודש, כאשר כותבים מגילת אסתר כספר קודש, יש להקפיד על הלכות אלו. ברם, בפורים אין צורך לקרוא במגילת אסתר שהיא ספר קודש, אלא די לקרוא במגילה בה כתובים הדברים (חידושי מרן ר"ז הלוי מגילה פ"ב ה"ט, ועיי"ש עוד בביאור דעת הרמב"ם, שאין דין "עיבוד לשמה" בקלף המגילה, ובביאור דברי ה"אור זרוע" שכתב לכתוב את כל פרשיותיה של המגילה סתומות).

ישמה לב מבקשי ה':
הופיע ויצא לאור לתועלת הלומדים ספר **"אגרת הברכה"**
עמ"ס מגילה
ובו ביאורים וחידושים עם ראשונים ואחרונים ערוכים בצורה מקורית על סדר הדף ספר עזר בפשט ובעומק הסוגיות ניתן להשיג בחנויות הספרים המובחרות
ובטל: 03-6165465

לעילוי נשמת
מרת **איטה עטקא מיצמכר** ע"ה
בת הרה"ח רבי מרדכי שמואל טלר זצ"ל
נלב"ע ד' אדר ב' תש"ס
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחה ע"י ידידנו ר' בנימין מיצמכר ה"ו

לעילוי נשמת
הר"ר **יהודה אריה מרגלית** ז"ל
נלב"ע ד' אדר תשפ"ו
ומרת **מרים מרגלית** ע"ה
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחו ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת
הר"ר **בנימין ברוך המער** ז"ל
ב"ר אברהם ז"ל
נלב"ע א' אדר תש"ם
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת
הרב ר' **שמואל אליעזרי** זצ"ל
ב"ר אליעזר ז"ל נלב"ע ג' אדר תשנ"א
והרבנית מרת **בתיה אליעזרי** ע"ה
ב"ר ישראל זאב הלוי איש הורוויץ זצ"ל
נלב"ע ד' ניסן תשמ"ח
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצחו ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת סבי
הר"ר **יהודה אליעזר אייפרמן** ז"ל
ב"ר יוסף ז"ל
נלב"ע ד' אדר ב' תשנ"ב
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י נכדו ובני משפחתו שיחיו

לעילוי נשמת
הר"ר **יוסף שטרן** ז"ל
ב"ר שמואל ז"ל
נלב"ע כ"ט שבט תשמ"ג
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י המשפחה שיחיו

מאורות הדף היומי נראה אחרת

להבין את המגילה על פי הגמרא

הלכות פורים | אגדות המגילה | מסכת מגילה

חדש ממלכות: מסכת מגילה עם הלכות הפורים ומגילת אסתר מבוארת ע"פ הגמרא.

מאורות הדף היומי בחיפוש על מסכת מגילה, ללמוד הדף היומי ולכלול ישראל. מסכת מגילה בסוגריה, כליו אגדות וחידושים המעטים והחסרים לחיות הלשון יחד עם הלכות הפורים ועם מגילת אסתר המפורשת עם המבואר. קבע עיתים והצטרף לרובות לומדי הדף היומי עם הלכה המביאה לידי פעולה.

33 לוחידה בקנייה מרוכזת של 40 גמרות ויותר מודרי לרשימה 36

לפרטים והזמנות: 1-700-500-151

לעילוי נשמת
הר"ר **אהרן גדליה הופמן** ז"ל
ב"ר חיים יהודה ז"ל
נלב"ע ד' באדר תשכ"ה
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י חתנו ובתו ידידנו הר"ר **ישראל פורנס** ומשפ' שיחיו פ"ת

לעילוי נשמת
הר"ר **יצחק דורמבוס** ז"ל
ב"ר מרדכי ז"ל
נלב"ע ל' שבט א' דר"ח אדר תשנ"ג
ת.נ.צ.ב.ה.
הונצח ע"י המשפחה שיחיו

מאורות הדף היומי

משרד ראשי: רח' ווגמן 1 (פינת חתם סופר) 5
רח' ווגמן 1
P. O. B. 471 Beni-Brak ISRAEL
ת.ד. 471 בני-ברק
טל: 03-5775333
פקס: 03-7601020
E-mail: meorot@meorot.co.il

לתרומות והנצחות טל: 03-5775307
למנויים, ובכל עניין טל: 03-6160657